թեան գործին, այնու ամենայնիւ եթէ մի անգամ տպենք մի ցուցակ այնպիսի նուիրատուութիւնների, որոնք մեր ձեռքը յանձնված չեն,—այնուհետև «Մշակի» ամբողջ համարները կը լցվեն միմիայն ազգանուններով և թուականներով։

Մեզ ուղարկվող նուիրատուութիւնների ցուցակը մենք միշտ կը տպենք, բայց ուրիշ որ և է մինչև անգամ ամենաօգտաւէտ նուիրատուութիւնների ցուցակները,—մենք երբէք չենք կարող տպել։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՀԻՆ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻՑ

—

9 փետրվարի

Ցուռեցէք մեզ հաց, տուռեցէք մեզ ջուր։

Հացի խնդիրը... ո՞ւմ համար առաջին հարցը չէ... ո՞վ է այն մարդը՝ որ նախ և առաջ իր հացի վրա չէ մտածում....

—Ո՛չ ոք... և ամենքը կասեն մեզ։

Ներկայումս Նախիջևանցու առաջին հարցն է հաց և ապա ջուրը։ Հաց՝ որ ներկայ թանգութեան ժամանակ ապրէ, և ջուր, որ մչտական հաց ունենայ առատութեամբ։ Հրաշք է, ուղիղն ասած, որ այն գերդաստանները, որոնք ապրում էին 40 կոպէկանոց հաց ուտելով, այժմ ապրում են 3 ռուբ. աւելի ևս վճարելով այն հացի փոխանակ կեղտոտ մի նիւթ ուտելով։ Հրաշք է այո, որ Նախիջևանցի հայ աղքատը, համեմատաբար չատ նուազ է՝ քան իր դրացի թուրքը։ Ո՛վ է կերակրում այս ծոյլ արհեստաւորներին, հայի բազմաթիւ գերդաստանը...

Երբ փողոց էք դուրս գալիս, ձեզ շրջապատում են սովալլուկ թուրք երեխայք, ծեր կանայք և մարդիկ։

Ի՞նչ էք լսում դոցանից. «չօրազ փուլի» (հացի փող) և միշտ հացի փող.....

Անհանելի, թէ տանելի՝ այս է մեր ամենօրեայ տեսարանը ահա այս երկու երեք ամիս։

Ինչ կամենաք արեցէք, բայց նուազած մանուկի դէմքը չարժում է ձեր գութը։ լալկան պարկուհին և գրկի երեխան աւելի ազդու են քան թէ ժլատի խիստ կամքը։ Երկուսից մէկն է՝ կամ դուրս չը պէտք է գաք, կամ պէտք է պղնձի դրամներ չատ վեր առնէք տանիցը դուրս գալու ժամանակ։ քաղցի ձայնը՝ բնութեան ձայն է—անդիմադրելի։

Մնում է երկրորդ խնդիրը՝ այն, որ մենք ջուր չունենք։ Իմ կարծիքով Նախիջևանի համար սա առաջին պահանջ է։

Հացը միայն այս տարի է՝ որ Նախիջևանը չունի՝ և այդ գլխաւորապէս ջուր չը լինելու համար, բայց ջուրը միշտ և ամենայն տարի պակասում է։ Եթէ հացի համար մի անձն ինքնասպան եղաւ, քանի անձինք մինչև այժմ ջրի պատճառաւ սպա՞վել և միմանց գլուխ են ջարդել, քանիսը բանտը գնացել, քանիսը ջրպետի և պ. պրիստաւների ու նրանց եասաուլների մարակի տակը կուչ ու ձիգ եկել։ Վերջապէս որքան այգիներ, որքան ծառեր չորացան և չորանում են այստեղ ջուր չը լինելու պատճառով։ Խիստ ցուրտը՝ որ հասաւ քսան մի աստիճանին, օգնեց քաղցի աղդեցութեանը և թշուառութիւնները բազմապատկեց, օգնեց աւելի զորացնելու այն բռնականութիւնը, որը անցեալ ամառուանիցը արդէն կիսաչոր էր մնացել։ Մեր ապրիլ և մայիսը՝ ուրախ չէ երևալու մեզ։ Մեր ծառերը և որթերը չորացած և ցրտատար ենք գտնելու։

Խօսել այժմ ջրի մասին, երբ ամենայն տեղ արլինալափ ձիւնը պատել է, և երբ չատերը քաղցից և ոչ թէ ծառաւից պիտի տանջվին և մեռանեն, այո, սա չատերի համար մի կատակերգութիւն կերևար, ինչպէս անցեալ գարնանը չատերին կատակ էր թուում, երբ սովի մասին խօսք էր լինում։

Մի ամսից յետոյ այստեղ պէտք է ջրպետի ընտրութիւնը լինի։ Գուցէ դարձեալ այդ պաշտօնը մեր վաղածանօթ գալալայն սեփականէ, ինչպէս անում է նա չորս տարի չարունակ։ Բայց չէ, կարծում ենք, որ բաւական է մեզ մեր սեփական անհաջութենից վնասվել... պէտք է այդ պաշտօնի համար ոչ թէ մի մարդ, այլ երկու կամ երեքին ընտրել, իսկ վերատեսչութիւնը կարելի է մի արդարադատանձի յանձնել։

Այսօր մեծ հանդիսով թաղում էին մեր քաղաքի հանգուցեալ կրօնուսոյցՏէր-Թադէոս քահանային և մի ճառասաց քահանայ մի ծիծաղելի համեմատութիւն արաւ կրօնուսոյցի ազդեցութեան մասին Նախիջևանի լուսաւորութեան վրա, ասելով Նախիջևանը, որ բոլորովին խաւար է, միայն սա եղաւ որ լուսաւորութիւն ստացաւ և լուսաւորում էր. բայց այժմ երբ սա մեռաւ, մեռաւ և այդ լուսաւորութիւնը... կեցցէ ճառախօսը, որ այսպէս ճշմարտութիւն է յայտնում. Նախիջևանը խաւար էր, կրօնուսոյցն էլ ոչինչ չը կարողացաւ լինել և երբ դա էլ մեռաւ, ուրեմն մեռած է ամենայն լուսաւորիմութիւն։ Ցանկալի էր, որ արդարաբերան ճառախօսը աւելացնէր «և որքան մեզպէս հոգևորականներ կանք, որ լուսաւորելու տեղ խաւարեցնում ենք, հետևէինք այս հանգուցեալի արժանաւոր շաւիղներին՝ պառկէինք մեր տանը, ստանայինք առձիկը և կաչկանդէինք հայ կրօնի և լեզուի ուսման ընթացքը որպէս ահա այս վեց ամիս հիւանդութեամբ և քսան տարի անգործութեամբը արել է սա, այն ժամանակ Նախիջեւանը աւելի չուտ կը լուսաւորվէր։ Պակաս չէր և միւս ճառախօսի բանաստեղծական տաղանդը՝ երբ վարդ և մանուշակ էր հրամայում սփռել արլինալափ թանձրութեամբ ձիւնի վրա որպէս զի....

Ո՛վսանայ, իմ ճառախօս հայրերին։ Բայց երիտասարդներ, նախ և առաջ ուսէք աւետարանը ուղիղ կարդալ և ապա ճառեր գրեցէք, և բարեկամաբար ձեզ կասեմ ճառեր գրելու համար, որքան կարող էք չատ գրքեր կարդացէք։

«Մշակի» անցեալ տարվայ Նոյեմբերի համարներից մէկի մէջ ասված էր, որ Շխմանմուդ գիւղում օրիորդական դպրոց է բացված, որ ուսումնարանը ձրիաբար նստարաններ է ստացել, աչակերտուհիներով լցվել է։ Մենք մտանք այդ ուսումնարանը և բացի քսանի չափ ցրտից դողդողող մանուկներից ոչ ոքի չը գտանք։ Ուսուցիչն անգամ փոխել էր իր բնակարանից։

Կրկին Թատրոնական ներկայացումն եղաւ այստեղ. խաղացին «Ֆէպօ» կօմ. 3 ար. Գ. Սունդուկեանցի և Օսկան Պէտրովիչ դժոխքում վոդվիլը։ Խումբը բաւական ախատանք և մի և նոյն ժամանակ անբաւականութիւն է կրում (մանաւանդ հրապարակի ասպետներից)։

Ներկայացումը տեղական դպրոցի օգտին էր և 81 ռուբլ եկամուտ տուեց։

Ցուրտը քսան և մի աստիճանին հասնելուցը և բաւականին բաներ սառցնելուց և գինու ամաններ ճաքեցնելուց ու քաղցած մարդկանց աւելի տանջելուց զկնի, ահա մի չաբաթ է, որ 0-ից բարձրանում է և ձիւնը հալվում ու ցեխեր է անում, անչուշտ քնքոյշ տունկեր և բաց մնացած խաղողենիքը ցրտատար եղած կը լինեն։

Ուսումնարանի հոգաբարձուն, որ առաջին ներկայացմանը օգնեց խմբին և կասսան իր ձեռին ունէր, խռովեց վերջումը, որովհետև խումբը կամեցաւ հաշիւ տեսնել։ Հաշիւը մնաց և գուցէ երկար մնայ, բայց այդ պարոնը, որ սովոր է ամեն բանում իր ասը յառաջ քշել, յայտնում է՝ որ ուսումնարանի հոգաբարձութենից էլ է հրաժարվում (որպէս թէ ուսումնարանի չէնքը մաչվել է նորա չատ գալով ու գնալով)։ Շատ լաւ կանէին այսպիսի հոգաբարձու պարոնները, որ առաջ թողնէին հոգաբարձութեան սուրբ գործը, որ «թան չէ և ամեն մարգու բան չէ,» մանաւանդ այնպիսի մէկի համար, որ տարին երկու անգամ ուսումնարան չէ մտնում և դասատուների ապակիները գցելու մասին միայն յունվարի կէսին է մտածում։

Թեմական տեսուչը դեռ ուրախ բարեկենդան պիտի անէ և մեծ պասին (գուցէ) գայ, որ տեսնէ իր կարգաւորեալ դպրոցները։

Օտարական

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Թիֆլիս, 15 փետրվարի

Ձեր պատուական լրագիրը իր տխուր տեղեկութիւններով ամեն օր կրկնապատկում է ամեն մի հայի մէջ այն սարսափը, որը տեղի է ունեցել Վանի սովալլուկների առթիւ։ Ամեն մի հայ, որի մէջ վառ է ազգասիրական ոգին և որի երակների մէջ դեռ չէ սառել հայ արիւնը, չէ խնայում իր վերջին ոյժն անգամ օգնելու սովատանջ եղբայրներին և քոյրերին։ Եւ ահա քանի մի անգամ հայ երիտասարդներիս մէջ խօսակցութեան առարկայ լինելով Վանի մէջ տիրապետող սովը և մի և նոյն ժամանակ կարդալով ձեր պատուական լրագրի 19-րորդ համարում Վանի նամակը և «Ում դիմենք» յօդուածը, այնպիսի մի կարեկցական ոգի վառվեց մեր մէջ, որ բոլորս միաբերան կանչեցինք, «օգնենք, եղբարք, մեր սովատանջներին, քանի որ ուժ ունենք, քանի որ կարող ենք» և իւրաքանչիւրս էլ մեր քսակներից բաժին հանեցինք Վանի սովալլուկներին։ Ուստի ժողովելով ևս ուրիշ նուիրատուութիւններ, որի գումարն եղաւ 68 ր. 60 կ., խնդրում եմ ձեզանից պ. խմբագիր, ի միամտութիւն նուիրատուների հրատարակել նոցա անունները և ուր հարկն է ուղարկել այդ գումարը։

Հայրապետ Աւետիսեանց 5 ր., Սերկէ Բազանեանց 5 ր., Յովհաննէս Թումիանց 5 ր., Սմբատ Պարսամեանց 5 ր., Սենեքերիմ Ղազարեանց Աէքսանդրապոլցի 5 ր., Նիկոլայ Վարդապետիկեանց Աէքսանդրապոլցի 5 ր., Շմաւոն Գասպարեանց 3 ր., Պաւել Գուրգիսեանց 3 ր., տ. Վարդուհի Խոջամիրեանց 2 ր., Ղուկաս Ղուկասեանց 2 ր., Յովհաննէս Վասչեանց 1 ր., Գրիգոր Ներսէսեանց 1 ր., Մկրտիչ Մկրտումեանց 1 ր., Մելիք-Մուրա-

---

մարդ, մանաւանդ փող վճարելով, իրաւունք ունի երևալ, այն է այդ ներներում, որտեղ երաժշտութիւն է լինում, և առհասարակ հասարակական զուարճութեան տեղերում։ Բայց ոչ թէ միայն այս տեսակ տեղերում, այլ մինչև անգամ փողոցում, երբ Աէկին ձեռք ձեռքի տուած իր կնոջ հետ անցնում է, նա ամեն կողմից իր վրա ուղղված կասկածաւոր և ծաղրական հայեացքներ է նկատում, ամենքի երեսի վրա երկմտանի ժպիտներ է տեսնում, մինչև անգամ լսում է յանդուգն ակնարկութիւններ իր և իր կնոջ վերաբերութեամբ։

Նա աշխատում է այնուհետև ոչ մի տեղ չերևալ իր կնոջ հետ, գանգատվում է այդ մասին իր կընոջը, բայց սրանից միչտ մի և նոյն պատասխան է ստանում. «Ինչ հարկաւոր է մեզ հասարակութիւնը, երբ որ մենք միմանց այսքան սիրում ենք. մթթէ մենք չենք կարող բաւականանալ մեր փոխադարձ հասարակութեամբ....»

Բայց այդ տեսակ կեանք չէ կարող բաւականացնել երիտասարդին, որ սովոր էր մայրաքաղաքի չքեղ կեանքին, որ ընդունված էր ամենաբարձր արիստոկրատական տներում, որ Ս. Պետերբուրգի «անգլիական» ասված կլուբի անդամ էր և այն.... Այժմեան կեանքը նրան անտանելի է....

Ցանկարծ Աէկին ստանում է մի նամակ որ նրան սանցրին Անգլիական կլուբի մէջ անդամ ընտրելու ժամանակ.... Ուրեմն Ս. Պետերբուրգի լաւ հասարակութիւնը պաշտօնապէս բողոքում է նրա ամուսնութեան դէմ, նրան անարժան է համարում իր ամենաչքեղ կլուբներից մինում անդամ լինելու.....

Այդ անցքը վերջին հարուած է տալիս երիտասարդի անձնասիրութեան զգացմունքին....

—Մթթէ առանց կլուբի մէջ անդամ լինելու դու չես կարող ապրել, մթթէ իմ սէրը չէ փոխարինում ամեն բան, մասնաւորապէս այս խօսքերով նկատում է նրան կինը։

—Ոչ, ես առանց հասարակական կեանքի լայն շրջանի պտտելուց, ապրել չեմ կարող, պատասխանում է մարդը։ Ես, խմ, չեմ կարող գործակատարների կլուբի անդամ գրվել....

Հետզհետէ Աէկին սկսում է աւելի և աւելի յանախ բացակայ լինել տանից։ Նա գնում է Մոսկվա, Ս. Պետերբուրգ, ընկնում է այնտեղ զանազան զուարճութիւնների ետեից և երբ վերադառնում է տուն, աշխատում է միայն մի քանի ժամ, շատ շատ մի օր մնալ իր կնոջ հետ և նուազով կրկին ճանապարհ ընկնել, պատճառ բերելով որ նշանաւոր և անհրաժեշտ գործեր ունի մայրաքաղաքում....Կինը տանը նստած, ոչ ոքին չէ ուզում ընդունել, ոչ ոքին չէ կամենում տեսնել, տխուր է, յուսահատված է, ամբողջ օր լաց է լինում.... Նրա մէջ ծնվում է նախազգացմունքը թէ Նիկոլայ այլ ևս իրան չէ սիրում.... Բայց նա դարձեալ ջերմ սրտով սիրում է իր մարդուն։

Մի օր Աէկին տուն է վերադառնում Մոսկվայից։ Կինը անչափ երջանիկ է կրկին իր սիրածին տեսնելու։ Բայց նրա ուրախութիւնը երկար չէ տևում։ Մարդը յայտնում է որ մի քանի ժամից յետոյ կրկին նստելու է երկաթուղի և գնալու է Մոսկվա, որտեղ անհրաժեշտ գործեր են սպասում իրան։ Խեղճ կինը դառնացած սրտով գնում է իր մարդու համար ճանապարհի չորեր և ուրիշ անհրաժեշտ առարկաներ պատրաստելու.... Եւ ահա Աէկին մի երկար մենօրեայի մէջ յայտնում է որ ստիպված է մտադրվել թողնել իր կնոջը։ Ահա մասնաւորապէս այդ նշանաւոր մենօրեայի մէջ յայտնված միտքը։

«Ես սիրում եմ իմ կնոջը, ես գիտեմ որ նրա սէրն էլ դէպի ինձ մի անկեղծ, անսպառելի, ջերմ զգացմունք է։ Ես, գուցէ, արժանի էլ չեմ նրա սիրոյ, բայց այդ տեսակ կեանքը ինձ համար անտանելի է։ Ես հասարակական կարծիքի դէմ մի յանդգնաբար գործեցի, բայց հասարակութեան դէմ կռուելով, ես իմ ոյժերից վեր մի բան չալակեցի իմ ուսերի վրա։ Այդ տեսակ քայլն անողը ինձանից աւելի բարոյական ոյժ, աւելի կամքի հաստատութիւն պէտք է ունենայ, որպէս զի մենակ կարողանայ մաքառել ամբողջ հասարակութեան դէմ...»

Մի քանի օրից յետոյ Նադէժդա Պավլովնա մի նամակ է ստանում Մոսկվայից, որի մէջ Աէկին յայտնում է նրան, որ նրա հետ ամուսնանալով մի մեծ սխալ է գործել, որին ուղղել կարելի է միայն նրանով որ միմեանցից մչտապէս բաժանվեն։ Նամակի մէջ դրված են մի քանի տոկոսաբեր տոմսակներ, բաւական խոշոր գումարի,—դրանցից ստացվելու տոկոսները այն տարեկան թոշակն են, որ մարդը նշանակում է իր կնոջը։

Նադէժդա Պավլովնա գունաթափված, յուսահատված, քիչ է մնում ուշաթափ լինի...Նա լաց է լինում և վերցնելով սեղանից իր մարդու լուսանկար պատկերը, վերջին անգամ համբուրում է այն մարդու պատկերը, որին նա այդքան սիրում էր, բայց որ այժմ ոչինչ չէ նրա համար.... Նա հասած է վերջին ծայր յուսահատութեան....Բայց յանկարծ նա կրկին սիրտ է առնում, նրա հոգեկան տրամադրութիւնը մի անգամից փոխվում է....Նա արհամարհանքով շպրտում է իրան ուղարկած փողերը....

«Ես հաւատացի կեանքին, հաւատացի սիրոյ զգացմունքին, հաւատացի մարդու ազնուութեանն ու անկեղծութեանը, բայց այժմ ես տեսնում եմ թէ կեանքիս մէջ ոչինչ սուրբ բան չը կայ, ամեն բան սուտ է, ամեն բան կեղծաւորութիւն ու խաբեբայութիւն է.... Ուրեմն աւելի լաւ չէ, թողնեմ ամեն բան ու կրկին սկսեմ իմ առաջվայ անփոյթ, անհոգ և ուրախ կեանքը....»

Եւ ահա նա վճռում է կրկին վերադառնալ իր անցեալ կեանքին....Այսուհետև ձեր առաջ Աէկինի համեստ և սիրող կին չէ, ձեր առաջ կրկին առաջվայ կօնդօրովա է կանգնած։

Վերջին գործողութեան մէջ Նադէժդա Պավլովնա կրկին Կարաբանովի սիրուհի է, Հանդիսականի առջև ներկայանում է մի խնջոյք։ Երիտասարդներ և կանայք պար են գալիս, ուրախ կերպով ժամանակ են անցնում....

Յանկարծ մտնում է Աէկին, հիւանդոտ դէմքով։ Նա վերադարձել է արտասահմանից, որտեղ գնացել էր մի դերասանուհու ետևից.... Նոր սիրուհին նրան թողել է....Այնտեղ, օտար երկիրներում, նոր սիրուհու հետ էլ, նա երջանկութիւն չէ գտել.... Նա կրկին վերադարձել է Ռուսաստան և ահա հանդիպում է իր կնոջը։

Սա տեսնելով իր մարդուն, կամենում է ցոյց տալ իրան առաջվայ պէս անհոգ և անփոյթ, կամենում է ցոյց տալ որ էլ չէ սիրում, մոռացել է իր մարդուն, որ սիրոյ վերջին կայծը մարած է նրա սրտի մէջ.... Բայց նա անկարող է լինում դիմանալ բարոյական կռվին.... Ուրախութեանը, քէֆին ու արուեստական ծիծաղին յանկարծ վերջ է դրվում....կօնդօրովա յանկարծ պարի ժամանակ ուշաթափ է ընկնում.... Նա ենթարկվում է սրտի հարուածին, որ հետևանք է ան ե վրիզմ ասված սրտի հիւանդութեան, որ վերջին անցքերից յետոյ յայտնվել է և որ փոքր առ փոքր մաշում էր նրա կազմուածքը, թէև ինքն ոչինչ ուշադրութիւն չէր դարձնում այդ վտանգաւոր ցաւի վրա....Մահը յանկարծակի է լինում սրտի պայթիւնի ժամանակ....

Պ. Պոռէխինի պիէսան աւելի յարմար կը լիներ անուանել ոչ թէ «Հոգով աղքատներ», այլ «Ոյժից վեր մի բան։»

Հասարակութեան և հասարակական կարծիքի